

Kırgız Destanlarında Halk Hukuku (Harun Akçam, Kırgız Destanlarında Halk Hukuku, Çanakkale: Paradigma Akademi. 125 s. 2021)

ÖZET

Her kültürde yazılı olmayan yasalar vardır; anlaşılabilir, aktarılan yükümlülükler ve yasaklar, cezalandırılan ihlaller... Bu yasalar toplumda ortaya çıkan sorunların giderilmesi, yönetimin denetlenmesi, toplumsal uzlaşmanın sağlanması ve toplumsal yapının sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından önemlidir. Bu tür yasalara genellikle halk hukuku adı verilir. Halk hukuku unsurları, Türk boylarının siyasi, ekonomik, kültürel ve tarihi serüvenleri hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlayan sözlü anlatı türlerinden destanların içerisinde de bulunur. Destan ve destancılık geleneği içerisinde önem arz eden Kırgız Türklerinin destanlarında halk hukuku unsurlarına rastlamak mümkündür. Harun Akçam tarafından kaleme alınan ve Paradigma Akademi'den yayınlanan Kırgız Destanlarında Halk Hukuku adlı eser, Kırgız Türklerine ait seçilmiş destanlardaki halk hukuku unsurlarının yapısal-işlevsel açıdan değerlendirilmesini içermektedir. Bu amaçla yazar, Kırgız Türklerinin destanlarında tespit ettiği halk hukuku unsurlarını idare, aile, ceza, vergi, mülkiyet, savaş ve ant hukuku ile ilgili değerlendirmeler olmak üzere yedi maddede tasnif etmiştir. Bu tasnifle birlikte yazar, Kırgız Türklerinin dünya algılarının hukukî yapılanma etrafında nasıl teşekkül ettiğini ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma da Harun Akçam'ın Kırgız Destanlarında Halk Hukuku adlı kitabının tanıtımını içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Hukuk, halk hukuku, Kırgız Türkleri, destan.

Folk Law in Kyrgyz Epics (Harun Akçam, Kırgız Destanlarında Halk Hukuku, Çanakkale: Paradigma Akademi. 125 s. 2021)

ABSTRACT

In every culture has unwritten laws; agreed, transferred obligations, prohibitions and penalized violations. These laws are important for eliminating problems that arise in society, supervising management, ensuring social reconciliation and maintaining the sustainability of the social structure. Such laws are usually called folk law. Elements of folk law are also found in epics, which are types of oral narratives that provide information about the political, economic, cultural and historical adventures of Turkish tribes. It is possible to come across folk law elements in the epics of the Kyrgyz Turks, who are important in the epic and epic tradition. The work entitled Folk Law in Kyrgyz Epics, written by Harun Akçam and published by Paradigma Academy, includes the structural-functional

evaluation of folk law elements in selected epics of the Kyrgyz Turks. For this purpose, the author has classified the folk law elements identified in the epics of the Kyrgyz Turks in seven articles as evaluations on administration, family, punishment, tax, property, war and oath law. With this classification, the author revealed how the world perception of the Kyrgyz Turks was formed around the legal structure. This paper includes the introduction of Harun Akçam's work "Folk Law in Kyrgyz Epics".

Keywords: Law, folk law, Kyrgyz Turks, epic.

GİRİŞ

Topluluklar hâlinde yaşayan insanlar, bir arada belli bir düzen içerisinde hayatlarını sürdürebilmek için her toplumda farklılıklar gösteren birtakım kurallar üretir ve bu kuralları yaşatmaya çalışır. Hukuk kuralları adı verilen bu kurallar, kültüre ve kültürün ihtiyaçlarına göre şekillenir. Resmî bir çerçevede yürütülen bu hukukî yapının yanı sıra bir bölgede yaşayan insanların o bölge içindeki sorunlarını resmî kanallara başvurmadan kendi içerisinde çözmelerini sağlayan sistem ise halk hukuku olarak adlandırılmaktadır. Türk halklarının toplumsal, siyasal, ekonomik, kültürel ve tarihsel süreçleri hakkında bilgi edinmemizi sağlayan ayrıca insanlara örnek teşkil etmesi, millî bilinci, dayanışmayı ve ortak hareket etmeyi öğütlemesi gibi pek çok işlevi barındıran sözlü halk edebiyatı ürünlerinden destanlar içerisinde de halk hukuku unsurlarına rastlanmaktadır. Harun Akçam, hazırlamış olduğu bu kitapta Türk destancılık geleneği içerisinde önemli bir yere sahip olan Kırgız Türklerinin destanlarını incelemiş, destanlar içerisinde yer alan toplumsal ve hukukî yapı ile halk hukukuna dair verileri tespit ederek ortaya çıkan pratikleri değerlendirmiştir. Kırgız Destanlarında Halk Hukuku adıyla yayınlanan bu kitap, Harun Akçam'ın İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora programında 2018 yılında Prof. Dr. Abdulkadir Emeksiz danışmanlığında hazırladığı Kırgız Destanlarının Halk Hukuku Açısından Değerlendirilmesi adlı tezinin bilimsel yayın ölçütlerine sadık kalmakla birlikte dil ve üslup açısından genel okuyucu kitlesine hitap edebilecek şekilde düzenlenmesiyle oluşturulmuştur. Eser, "Kırgız Türkleri ve Destancılık Geleneği", "Pozitif Hukuk ve Halk Hukuku", "Kırgız Destanlarının Halk Hukuku Merkezli İncelenmesi" adları verilen üç temel bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde çalışmanın genel bir çerçevesi çizilerek çalışmanın konusu, amacı, kapsamı ve yöntemi hakkında açıklamalara yer verilmiştir. Bu kısımda yazar çalışmasının temel amacının, "halk hukukunu pozitif hukuktan ayıran temel özellikler ve farklar neler?", "pozitif hukuk sistemleri hakkında bilgi sahibi olunmayan ya da kısıtlı bilgilere sahip olunan toplumlarda veya dönemlerde halk hukuku sisteminin işleyişinin nasıl olduğu?" şeklindeki iki soruya yanıt aramak olduğunu dile getirir. Yazar çalışmada hem pozitif hukuk hem de halk hukuku sistemlerinin yapısal ve işlevsel olarak işleyiş metodlarının tespit edilmesini amaçlamaktadır. Çalışmanın önemi ise bir bölgede veya toplumda yapılacak halk hukuku çalışmalarında, halk edebiyatı ürünlerinin (bilhassa sözlü gelenekte yaşatılmaya devam edilen sözlü halk yaratmalarının) değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir.

Kırgız Türkleri ve Destancılık Geleneği adını taşıyan eserin Birinci Bölümü Kırgız Türkleri ve onların destancılık geleneklerini içeren genel bilgiler verilmek suretiyle iki başlıktan oluşmuştur. İlk başlıkta yazar Kırgızların adının kökenini halk etimolojisine ve dilbilimsel etimolojiye göre açıklamıştır. Devamında Kırgız Türklerinin tarihi hakkında kısa ve açıklayıcı bilgiler aktaran yazar daha sonra Kırgız Türklerinin sosyokültürel yapısını açıklar. İlk başlığın son alt maddesinde

çalışmanın ana konusunun daha net anlaşılması için gerekli olan 21. yüzyılda Kırgızistan'ın yönetim ve yargı sistemi hakkında bilgi verilmiştir. Bölümün ikinci başlığında ise yazar öncelikle destan ve destancılık geleneği hakkında bilgi verdikten sonra çalışmasının ana metnini oluşturan Kırgız Türklerinin destanları ve destancılık gelenekleri hakkında değerlendirmeler yapmıştır. Bu kısımda ilk olarak destan kelimesi üzerinde duran yazar, destan kavramının çeşitli tanımlarına ve diğer Türk boylarındaki adlandırmalarına değinmiştir. Ayrıca bu kısımda yazar, destan tasnifleri hakkında kısa ve açıklayıcı bilgiler aktarmıştır. Akşam, **Kırgız Türklerinde Destan** adlı ikinci başlığın son kısmında ise Kırgız Türklerinde destana eş olan diğer kavramlar hakkında bilgi vermiş, Kırgız Türklerine has Manas Destanı ve Manas anlatıcıları ile destan anlatıcıları konusunda kısa ve öz bilgiler sunmuştur.

Eserin **Pozitif Hukuk ve Halk Hukuku** adını taşıyan İkinci Bölümü'nde yazar, çalışmasının teorik boyutunu ortaya koymaktadır. İki başlıkta ele alınan bu bölümde yazar ilk olarak pozitif hukuku açıklamakta ardından ana ve yardımcı kaynaklar olarak ikiye ayrılan hukukun kaynakları hakkında bilgiler vermektedir. Bölümün ikinci başlığında ise yazar halk hukukunu Toplumsal Yapı, Sosyal Normlar, Halk Hukuku Tanımları, Halk Hukukunun Kavramsal Çerçevesinin Belirlenmesi adlarını verdiği dört alt başlıkta ele almıştır. Bu kısımda yazar, halk hukukunu belirleyen temel unsurlar olarak toplumsal yapı ve sosyal normlar hakkında bilgi vermiş, norm kelimesine açıklık getiren yazar ardından sosyal normlar olarak değerlendirilen töre, örf, gelenek, âdet, görenek, teamül, moda kavramlarını açıklamıştır. Halk hukukunun anlaşılmasını kolay kılacak açıklamaların ardından yazar Halk Hukuku Tanımları başlığı altında dünyada ve Türkiye'de halk hukukuna dair yapılan çalışmalarda geçen halk hukuku tanımlarından bahsetmiştir. **Halk Hukukunun Kavramsal Çerçevesinin Belirlenmesi** adı verilen son alt başlıkta ise çalışmada hangi temel sorunlara nasıl yaklaşılabileceğini detaylı şekilde açıklamaktadır. Ayrıca yazar bu bölümde yapılacak her yeni çalışmayla beraber halk hukuku tanımlarının da genişleyebileceği bilgisini verdikten sonra Kırgız Türklerinin destanlarında tespit ettiği halk hukuku unsurlarından hareketle yeni bir halk hukuku tanımı da ileri sürmüştür.

Kırgız Türklerine ait destan metinlerinden yola çıkılarak Kırgız Türklerinin hukukî telakkilerinin tespit edilip değerlendirildiği Üçüncü Bölüm ise Kırgız Destanlarının **Halk Hukuku Merkezli İncelenmesi** şeklinde adlandırılmıştır. Bu bölümde yazar, örneklem olarak seçtiği Kırgız Türklerinin destan metinlerinden hareketle destanlardaki hukukî kurumların uygulama ve yaptırımlarına ilişkin verileri göz önüne alarak halk hukuku unsurlarını yedi madde altında tasnif etmiştir. İdare Hukukuyla İlgili Değerlendirmeler adını taşıyan ilk maddede yazar; devlet işleyişine dair yapının ve bu yapıyı oluşturan hukuki mekanizmanın belirlenmesinde halka, halkın oluşturduğu fikir birliği içeren bir topluma danışıldığını, kağanın belirlenmesinde, idari atamaların yapılmasında, devleti ve toplumu ilgilendiren herhangi bir karara varılmada bir fikir birliğinin söz konusu olduğunu açıklamaktadır. Aile Hukukuyla İlgili Değerlendirmeler adını taşıyan ikinci maddede yazar, incelenen destanlarda evlilik çeşitleri ve evlilikte görülen birtakım kurallar, bu kurallara riayet etmeyenlere uygulanan yaptırımlar, baba otoritesi, ebeveyne duyulan saygı gibi hususlarla aile olgusuna vurgu yapıldığını dile getirmektedir. Ayrıca bu kısımda yazar, aile hukukunun devlet yapısının sürdürülmesi açısından en önemli emir ve yasakları denetleyip destekleyen bir nitelik taşıdığını da ifade etmektedir. Bölümün Ceza Hukukuyla İlgili Değerlendirmeler adı verilen üçüncü maddesinde yazar, incelenen destanlarda halk mahkemesi olarak adlandırılabilir bir yargılama sisteminin olduğunu ayrıca cezalandırma işlevinin en fazla işletildiği durumun oç alma ile ilgili pratikler etrafında geliştiğini açıklamaktadır. Bununla birlikte yazar incelenen destan metinlerinde ceza hukukunun işlevinin, yapının korunmasına hizmet eder nitelikte olduğunu da açıklamaktadır. Vergi Hukukuyla İlgili Değerlendirmeler adını alan dördüncü maddede yazar, incelenen destanlarda vergi ile ilgili olarak dört veri tespit edildiğini ve bu verilerden hareketle vergi koyma hakkının doğrudan hana ait olduğunu açıklamaktadır.

Mülkiyet Hukukuyla İlgili Değerlendirmeler adını alan beşinci maddede yazar, Kırgız Türklerinde özel mülkiyetin geliştiğini ve gelişen mülkiyet haklarının da halk hukuku pratikleri ile güvenceye alındığını ifade eder. Ayrıca incelenen destanlarda mülkiyet ile ilgili bazı yasakların çiğnenmesine dayanan farklı yaptırımlar olduğunu, tespit edilen verilerin pek çoğunun hanın özel mülkiyet alanının belirlenmesi ve korunması ile ilişkili olduğunu açıklamaktadır. Bölümün altıncı maddesi Savaş Hukukuyla İlgili Değerlendirmeler adını taşımaktadır. Yazar bu kısımda incelenen destanlarda tespit edilen unsurlar arasında savaştan kaçınmanın gözetildiğini, lakin savaşmanın elzem olduğu durumlarda hanların kurultay benzeri yapılara danıştığını ve son olarak savaş kararını alma hakkına sahip olduğunun tespit edildiğini belirtir. Yine bu kısımda halk hukuku yasaları açısından da orduların savaşlarda birtakım kurallara uymaları gerektiğinin Kırgız Türklerinin destanlarında görüldüğünü ifade eder. Bölümün yedinci ve son maddesi ise Ant Hukukuyla İlgili Değerlendirmeler adını taşımaktadır. Bu maddede yazar, incelenen destanlarda ant pratiklerinin gökle ilişkili olduğunu, çeşitli yemin etme (kılıç öpme/yalama, kutsal nesne ve mekânlar üzerine vs.) şekillerinin görüldüğünü ve ant verirken dikkatli olunması gerektiğini, yemine uyulmadığı takdirde toplum tarafından kınanma ile cezalandırılan kişilerin örneklerine rastlandığını belirtmektedir.

Destan ve destancılık geleneği içerisinde önemli bir yere sahip olan Kırgız Türklerinin destanlarında tespit edilen halk hukuku unsurlarını üç bölümde inceleyen yazar, bu incelemelerden elde ettiği çıkarımlarını **Sonuç** kısmında açıklamıştır. Yazar, eserini ortaya koyarken yararlandığı bilimsel kaynaklara ise **Kaynakça** kısmında yer vermiştir.

Eserin son bölümü olan **Ekler** kısmında yazar, çalışmasında incelemiş olduğu Cañıl Mırza, Canış Bayış Destanı, Coodarbeşim, Er Eşim, Er Soltonoy, Er Töştük, Eşimkul Menen Zuura, Kız Darıyka, Kococaş, Kozuke ve Bayan, Kurmanbek Destanı, Manas, Mendirman, Munduk ve Zarlık, Seyitbek Destanı, Şırdakbek adlı destanların özetlerine yer vermiştir.

Bu çalışma ile yazar, halk hukuku ile ilgili farklı sahalarda yapılacak benzer çalışmalarla halk hukuku ile ilgili olarak daha geniş bir değerlendirme yapmanın mümkün olacağını, Türk kültür çevresinden seçilecek temel destanlardan hareketle halk hukuku değerlendirmelerinin daha fazla derinleştirilebileceğini, her sahadaki halk hukuku değerlendirmelerinin modellendirilerek Türk kültürünün ortak bir hukuk, halk hukuku yapısı ile ilgili geniş bir değerlendirmeye varılabileceğini önermektedir. Ayrıca “elde edilen verilerden hareketle sosyal normların işlevlerinin halk hukukunu belirlediği; halk hukukunun ise toplumsal yapının denetlenip desteklenmesini sağladığı” ortaya çıkarılmıştır.

KAYNAKÇA

Akçam, H. (2021), Kırgız destanlarında halk hukuku. Çanakkale: Paradigma Akademi.